

Methods of legal definitions of the signs of slander in the criminal legislation of other states

Прийоми законодавчого визначення ознак наклепу у кримінальному законодавстві інших держав

Vadim Pidgorodynskiy

Key words:

slander, honor, dignity, crime, criminal law, method, legislative definition.

Ключові слова:

наклеп, честь, гідність, злочин, кримінальний закон, прийоми, законодавче визначення.

Сучасні правові системи багатьох держав перебувають під тиском економічних криз і військових конфліктів, до яких додається ще й криза моральності. Остання зумовлена зневагою до гідності та честі фізичних осіб, ділової репутації юридичних осіб, авторитету органів влади, що і призводить до зниження рівня моральності всього суспільства. Однак вченими у сфері кримінального права охорона честі та гідності розглядається диференційовано і без врахування досвіду інших держав або, навпаки, пропонується пряме запозичення того або іншого поняття без врахування особливостей вітчизняного кримінального законодавства.

На момент прийняття КК України законодавець був орієнтований на Модельний КК держав-учасниць СНД, у зв'язку з чим вказаний кодифікований акт є подібним до кримінальних законів інших держав-учасниць СНД.

О.С. Субботенко вказує, що кримінальне законодавство двох третин держав-учасниць СНД і держав Балтії передбачає кримінально-правову заборону наклепу. Наклеп також було декриміналізовано у Грузії, Киргизькій Республіці, Республіці Таджикистан і Республіці Молдова¹. У цілому вченим встановлено тенденції декриміналізації наклепу, проте він неповно трактує положення КК Грузії та Молдови, оскільки вказані тенденції є різнонаправленими.

Наприклад, із прийняттям 07 грудня 2011 р. Федерального закону № 420-ФЗ ст. 129 «Наклеп» КК РФ втратила чинність, а КпАП РФ було доповнено такими складом адміністративного правопорушення, як ст. 5.60 «Наклеп» КоАП РФ², що свідчить про переведення наклепу у розряд адміністративних правопорушень. Однак вже через рік вказанна стаття КпАП РФ втратила чинність, а КК РФ було доповнено ст. 128-1 «Наклеп»³. Вказану тенденцію декриміналізації підтримали законодавці інших держав-учасниць СНД, проте мало хто з указаних законодавців знову криміналізував наклеп.

Питання правової та кримінально-правової охорони честі і гідності досліджували в своїх роботах такі вчені, як: А.Л. Анісімов, Ю.В. Баулін, О.В. Грищук, А.А. Дудоров, А.А. Житній, І.І. Качала, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко, О. М. Литвинов, М.І. Мельник, В.І. Осадчий, В.А. Навроцький, Й.С. Ной, І.В. Сидорова, Р.А. Стефанчук, І.Р. Стремякова, М.І. Хавронюк, А.О. Церковна, С.С. Яценко та ін. Однак вищевказаними авторами питання кримінально-правової охорони досліджувалося в контексті аналізу питань охорони честі і гідності співробітників правоохоронних органів, загальних складів наклепу й образи або порівняльно-правового аналізу всієї системи злочинів.

Вважаємо, що у кримінальному законодавстві інших держав є певні законодавчі прийоми у визначенні ознак «наклепу», які потребують систематизації, аналізу з метою визначення підстави кримінальної відповідальності за наклеп.

¹ Субботенко О.С. Охорона честі та гідності особи кримінально-правовими засобами (досвід країн СНД та ЄС): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 87 с.

² О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации: ФЗ от 07 декабря 2011 г. № 420-ФЗ. URL: <http://pravo.gov.ru>.

³ О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации: ФЗ от 28 июля 2012 г. № 141-ФЗ. URL: <http://pravo.gov.ru>.

О.С. Субботенко за результатом дослідження законодавчого визначення наклепу дійшов висновку, що підстава кримінальної відповідальності за наклеп «тиражована» у всіх без винятку КК пострадянських держав, у яких вона передбачена⁴. Вказане твердження є надмірно узагальненим, оскільки підходи до законодавчого формулювання ознак наклепу у багатьох державах, навіть пострадянського простору, є різними.

Особливості кримінальної відповідальності за наклеп у різних державах світу, навіть якщо вони належать до певних регіональних утворень (СНД, ЄС), відрізняються застосуванням різних прийомів у визначенні ознак наклепу. Розглянемо їх.

Підходи до визначення ознак наклепу в кримінальному законодавстві інших держав. У ст. 143 Модельного КК держав-учасниць СНД поняття наклепу визначається як «поширення завідомо неправдивих відомостей, що ганьбить честь і гідність іншої особи або підриває його репутацію»⁵. Вказане визначення було сприйняте іншими державами учасниками СНД. Наприклад, таке ж визначення наклепу міститься у ст. 128-1 КК РФ⁶, у ст. 129 КК Казахстану,⁷ у ч. 1 ст. 127 КК Киргизії⁸, у ч. 1 ст. 135 КК Вірменії⁹, проте не у всіх держав-учасниць СНД.

У деяких пострадянських державах дещо інші підходи до визначення поняття «наклепу», відмінні від цього поняття у Модельному КК держав-учасниць СНД і держав, якими вказане визначення запозичено.

У ст. 132 КК Туркменістану у вказаному визначенні замість терміна «ганьблять» використаний термін «принижують»¹⁰. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «ганьба» тлумачиться як: 1. Принизливе для кого-небудь становище. 2. Недобра слава; безчестя. 3. Вигук, що виражає осуд кого-, чого-небудь¹¹. Тобто, дієслова «принижує» та «ганьбить» є синонімами, проте поняття «принижує» є більш зрозумілим та не потребує додаткового тлумачення.

У КК Республіки Азербайджан поняття наклепу визначається так: «приниження честі та гідності іншої особи, виражене в непристойній формі у публічному виступі, публічно демонстрованому творі, ЗМІ або з масовим розповсюдженням в інформаційному ресурсі Інтернет»¹². У цьому визначенні в основний склад злочину включено спеціальний спосіб вчинення діяння, а також поєднано наклеп із образою. Якщо передбачення спеціального способу вчинення наклепу відображає реальний ступінь суспільної небезпеки та є виправданим, то поєднання наклепу з образою в основному складі злочину є зайвим.

Подібним чином визначається поняття наклепу й у КК Республіки Туркменістан як поширення недостовірних відомостей, «здійснене засобами масової інформації»¹³, тобто в основному складі злочину, як і в КК Республіки Азербайджан, передбачено обов'язкову ознаку – спосіб вчинення наклепу.

У КК Латвії поняття наклепу визначається як «умисне поширення завідомо неправдивих вигадок, що ганьблять іншу особу в надрукованому або іншим чином розмноженому творі, а також усно, якщо це скоєно публічно» (ст. 157)¹⁴.

⁴ Субботенко О.С. Охорона честі та гідності особи кримінально-правовими засобами (досвід країн СНД та ЄС): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 89 с.

⁵ Модельный Уголовный кодекс для Государств-участников СНГ: № 7-5 от 17 февраля 1996 г. URL: <http://www.cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=563>.

⁶ Уголовный кодекс Российской Федерации: закон от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ. URL: <http://pravo.gov.ru>.

⁷ Уголовный кодекс Республики Казахстан: закон от 16 июля 1997 г., № 167 / перевод И.И. Рогова. СПб.: Юр. центр Пресс. 2001. 466 с.

⁸ Уголовный кодекс Киргизской Республики от 01 октября 1997 г. № 68. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30222833.

⁹ Уголовный кодекс Республики Армения: закон № 3Р-528 от 18 апреля 2003 г. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31424995&pos=1%3B-264#pos=0;102.

¹⁰ Уголовный кодекс Туркменистана: утверждён 12 июня 1997 г. № 222-1: URL: <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/15853/preview>.

¹¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (із дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь, ВТФ Перун. 2005. 222 с.

¹² Уголовный кодекс Азербайджанской Республики: закон от 30 декабря 1999 г. № 787-IQ. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353.

¹³ Уголовный кодекс Туркменистана: утверждён от 12 июня 1997 г. № 222-1. URL: <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/15853/preview>.

¹⁴ Уголовный кодекс Латвийской республики: закон от 17 июня 1998 г. № 199/200. URL: http://www.pravo.lv/likumi/07_uz.html.

У кримінальному законодавстві більшості держав-учасниць СНД спосіб вчинення наклепу (у вигляді поширення неправдивої інформації через ЗМІ) є не обов'язковою ознакою об'єктивної сторони або однією з альтернативних форм діяння основного складу злочину, а кваліфікуючою або особливо кваліфікуючою ознакою складу злочину (КК Республіки Білорусь (ст. 188), КК Республіки Казахстан (ст. 130), КК Республіки Узбекистан (ст. 139), КК Республіки Вірменія (ст. 135), КК Литовської Республіки (ст. 154), КК Латвійської Республіки (ч. 2 ст. 157), КК РФ (ст. 128.1)). У КК Латвійської Республіки до 2009 р. існувала навіть окрема підстава кримінальної відповідальності за наклеп в ЗМІ (ст. 158)¹⁵.

У КК Естонії (ст. 129) наклеп визначається як «поширення завідомо неправдивих, таких, що ганьблять іншу особу, вигадок»¹⁶ тобто відсутня вказівка на такі об'єкти, як «честь і гідність», «ділова репутація».

У ст. 154 КК Литви наклеп визначається як «поширення про іншу людину неправдивих відомостей, здатних зганьбити або принизити особу або підірвати довіру до неї»¹⁷, тобто в цих визначеннях відсутня згадка про «честь і гідність» особи, а ділова репутація виражена словосполученням «підірвати довіру до нього». З огляду на те, що одним із контраргументів криміналізації наклепу є розмитість понять «честь», «гідність», «ділова репутація»¹⁸, такий законодавчий прийом у визначенні складу злочину «наклепу» заслуговує на увагу. Отже, можна зробити перший висновок, що ознаки наклепу законодавчо закріплюються через такі формулювання, як: 1) поширення є таким, що «принижує» або «ганьбить»; 2) спосіб вчинення наклепу розглядається у якості обов'язкової ознаки всього основного складу злочину або як обов'язкової ознаки однієї з альтернативних форм діяння основного складу злочину; 3) робиться вказівка на «особу» або «честь і гідність»; 4) діяння виражається у поширенні «відомостей» або «вигадок».

Адміністративна преюдиція та поняття наклепу. У кримінальному законодавстві деяких держав у визначенні наклепу включається адміністративна преюдиція. У КК Білорусі (ч. 1 ст. 188) зазначено, що кримінально-караним наклепом є «поширення завідомо неправдивих, таких, що ганьблять іншу особу, вигадок (наклеп), вчинене протягом року після накладення заходів адміністративного стягнення за наклеп або образу»¹⁹.

У КК Узбекистану (ст. 139) наклеп визначається як «поширення завідомо неправдивих, таких, що ганьблять іншу особу, вигадок, вчинене після застосування адміністративного стягнення за такі ж дії»²⁰.

На відміну від КК Республіки Білорусь, у ст. 139 та 140 КК Республіки Узбекистан не встановлено обмежень у часі після застосування адміністративного стягнення та не вказано, за яке адміністративне правопорушення повинна була бути притягнута особа, однак зі змісту кримінально-правової норми зрозуміло, що попереднє притягнення до адміністративної відповідальності повинно бути здійснено за наклеп.

Законодавці більшості держав-учасниць СНД відмовилися від використання адміністративної преюдиції у законодавстві про кримінальну відповідальність, у зв'язку з цим такий підхід у визначенні наклепу не є актуальним.

З огляду на вищевикладене можна констатувати наявність таких законодавчих прийомів у визначенні наклепу як підстав кримінальної відповідальності:

1. Відмова від кримінальної відповідальності за наклеп (КК України, КК Молдови, КК Таджикистану).
2. Передбачення підстави кримінальної відповідальності за наклеп, яка може полягати у:
  - 2.1. Запозиченні поняття наклепу з Модельного КК (ст. 143) держав-учасниць СНД (КК РФ, КК Казахстану, КК Вірменії, КК Киргизії, КК Туркменістану, КК Естонії, КК Литви).
  - 2.2. Включенні до основного складу наклепу додаткових ознак (скоєно публічно, поєднане з обвинуваченням у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, що спричинило тяжкі

¹⁵ Там само.

¹⁶ Уголовный кодекс Эстонской республики / науч. ред. и перевод с эстон. В.В. Запезалова. СПб.: Юрид. центр Пресс. 2001. 129 с.

¹⁷ Уголовный кодекс Литовской республики / науч. ред. В. Павилониса. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. 259 с.

¹⁸ Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте. 2014. 471 с.

¹⁹ Уголовный кодекс Республики Беларусь: от 09 июля 1999 г. № 275-3. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30414984.

²⁰ Уголовный кодекс Республики Узбекистан: утверждён Законом РУз от 22 сентября 1994 г. № 2012-XII. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421110.

наслідки), які за підходу 2.1. у визначенні клевети є кваліфікуючими ознаками (КК Азербайджану, КК Латвії).

2.3. Включення адміністративної преюдиції в визначення клевети (КК Білорусі, КК Узбекистану, КК Латвії).

Найбільш прийнятним напрямком удосконалення легального визначення «клевети» є підхід 2.2., який може бути застосований у КК України. Стосовно інших законодавчих прийомів у визначенні клевети, то вказане діяння повинно бути: 1) спрямоване на «приниження», а не на «ганьбу»; 2) спрямоване на приниження «особи», а не «честі та гідності особи»; 3) полягати у поширенні «відомостей» або «вигадок».

Анотація

У статті проаналізовано поняття «клевета» у кримінальному законодавстві інших держав. Виділено такі підходи законодавців у визначенні клевети в кримінальному законодавстві інших держав: 1) запозичення поняття клевети з Модельного КК держав-учасниць СНД; 2) відмова від кримінальної відповідальності за клевету; 3) включення до основного складу злочину «клевети» додаткових ознак; 4) включення «адміністративної преюдиції» до основного складу злочину «клевета».

Summary

The article analyzes the concept of "slander" in the criminal law of other states. The following approaches of legislators in defining slander in the criminal legislation of other states are distinguished: 1) borrowing the notion of slander from the Model Criminal Code member states of the CIS; 2) refusal of criminal liability for slander; 3) addition to the main elements of a crime "slander" of additional constituent element; 4) the inclusion of "administrative issue preclusion" in the main content of the crime "slander".

Використана література:

1. Субботенко О.С. Охрана чести та гідності особи кримінально-правовими засобами (досвід країн СНД та ЄС): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 87 с.
2. О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации: Федеральный закон от 07 декабря 2011 г. № 420-ФЗ. URL: <http://pravo.gov.ru>.
3. О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации: Федеральный Закон от 28 июля 2012 г. № 141-ФЗ. URL: <http://pravo.gov.ru>
4. О Модельном Уголовном кодексе для Государств-участников СНГ: постановление № 7-5 от 17 февраля 1996 г. URL: <http://www.cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=563>.
5. Уголовный кодекс Российской Федерации: Закон от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ. URL: <http://pravo.gov.ru>.
6. Уголовный кодекс Республики Казахстан / закон от 16 июля 1997 г., № 167 / перевод И.И. Рогова. СПб.: Юр. центр Пресс. 2001. 466 с.
7. Уголовный кодекс Киргизской Республики от 01 октября 1997 г. № 68. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30222833.
8. Уголовный кодекс Республики Армения: закон № 3Р-528 от 18 апреля 2003 г. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31424995 &pos=1%3B-264#pos=0;102.
9. Уголовный кодекс Туркменистана: от 12 июня 1997 г. № 222-1: URL: <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/porup/id/15853/preview>.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (із дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь, ВТФ Перун. 2005. 1728 с.
11. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики: закон от 30 декабря 1999 г. № 787-ІQ. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353.
12. Уголовный кодекс Туркменистана: от 12 июня 1997 г. № 222-1. URL: <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/porup/id/15853/preview>.

13. Уголовный кодекс Латвийской республики: закон от 17 июня 1998 г. № 199/200. URL:http://www.pravo.lv/likumi/07_uz.html.
14. Уголовный кодекс Латвийской республики: закон от 17 июня 1998 г. № 199/200. URL:http://www.pravo.lv/likumi/07_uz.html.
15. Уголовный кодекс Эстонской республики / науч. ред. и перевод с эстон. В.В. Запелова. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 129 с.
16. Уголовный кодекс Литовской республики / науч. ред. В. Павилониса. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. 259 с.
17. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте. 2014. 944 с.
18. Уголовный кодекс Республики Беларусь: от 09 июля 1999 г. № 275-3. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30414984.
19. Уголовный кодекс Республики Узбекистан: Закон от 22 сентября 1994 г. № 2012-XII. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421110.

Vadim Podgorodinsky,
*Candidate of Law (PhD), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Law,
National University "Odessa Law Academy"*